

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი ნათელა ფარტენაძე
სამეცნიერო სემინარი თემაზე: „წინადადების წევრთა სინტაგმატიკის
ზოგიერთი საკითხი ქართულში“

(სემინარი ჩატარდება 2025 წლის 28 მაისს, 14:00 საათზე, 45-ე აუდიტორიაში)
(აბსტრაქტი)

სახელისა და სახელისაგან შემდგარი სინტაგმა, როგორც წესი, ქმნის მსაზღვრელ-საზღვრულის კონსტრუქციას. ქართულ ენაში სახელური სინტაგმის სტრუქტურული მრავალფეროვნება განპირობებულია მისი შემადგენელი კომპონენტების სხვადასხვა ტიპით. კვლევამ აჩვენა, რომ სახელური სინტაგმა ხუთი ძირითადი სტრუქტურული მოდელით არის წარმოდგენილი.

სახელური სინტაგმის პირველი ტიპი, რომელიც ატრიბუტული მსაზღვრელისა და საზღვრულისგან შედგება (აქაური წყალი, ჩემი ბარათი...), წარმოადგენს უმარტივეს და ყველაზე გავრცელებულ მოდელს. მეორე ტიპი - სუბსტანტიური მსაზღვრელისა და საზღვრულის კომბინაცია (მთაწმინდის ნიაგი, აბრეშუმის ქსოვილი...) ასევე ხშირად გვხვდება და გამოხატავს კუთვნილებით-წარმომავლობით მიმართებებს. მესამე ტიპი, სადაც ატრიბუტული მსაზღვრელი თანდებულიან სახელს უკავშირდება (ლამაზ ეზოსთან, ძველ ქალაქში, მაღალ მწვერვალზე...), მეოთხე ტიპი - თანდებულიანი სახელისა და უთანდებულო სახელის შეერთებით მიღებული შესიტყვება (სოროში მჯდომი, ადამიანისგან მოკლული...), წარმოადგენს უფრო რთულ სტრუქტურულ ერთეულს. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს მეხუთე ტიპი - ორი თანდებულიანი სახელისგან შემდგარი სინტაგმა (დირექტორთან მოლაპარაკებაზე, წიგნზე მუშაობაში...), რომელიც სტრუქტურულად ყველაზე რთულია და სპეციფიკურ სემანტიკურ-სინტაქსურ მიმართებებს გამოხატავს. ეს უკანასკნელი მოდელი განსხვავდება სხვა ტიპებისგან იმით, რომ მასში ორივე კომპონენტი თანდებულიანია და მათ შორის არსებული სინტაქსური კავშირიც საინტერესო.

აღნიშნული სტრუქტურული მრავალფეროვნება მიუთითებს ქართული ენის სინტაქსური სისტემის მოქნილობასა და გამომსახველობით სიმდიდრეზე, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ სახელური სინტაგმები საჭიროებს დაწვრილებით ჩაშლას.

აქვე გამახვილებულია ყურადღება სამწვერა სინტაგმებზეც. როგორც წესი, ყოველი სრულმნიშვნელოვანი სიტყვა არის წინადადების წევრი, ორი წევრი კი ქმნის სიტყვათა შეკავშირებას, რომელსაც სინტაქსური წყვილი ანუ სინტაგმა ჰქვია. სიტყვები წყვილდებიან აზრობრივად, შინაარსის გათვალისწინებით და ფორმის დაცვით, ამიტომ ზოგჯერ სამი სრულმნიშვნელოვანი სიტყვა გვაძლევს წყვილს, რომელთაგან ორი წარმოადგენს ერთ წევრს და ამიტომ სინტაგმებს ვუწოდებთ „სამწვერა სინტაგმები“. ასეთებია: **გაკვეთილების დამთავრებამდე** სამსახურიდან **გამორბოდა**; **გამოცდის დაწყებამდე** ხუთი წუთი **რჩებოდა**; **ერთ დღეს** სოფელში **წავედი**; **იმ დროს** ბავშვი **ვიყავი**...

წინადადების ერთ წევრად გვევლინება:

დროის და ხანგრძლივობის გამომხატველი კონსტრუქციები: „ძველ დროს“; „ამ დროს“; „გასულ კვირას“; „მომავალ თვეს“; „იმ ხანად“; „ამ ხანებში“; „ბოლო დროს“;

„უკანასკნელ ხანს“... წინადადებაში „რამდენიმე საათი ვიდექი ქუჩაში“ - გვაქვს შემდეგი წყვილები: 1. რამდენიმე საათი ვიდექი (დროის გარემოება - შემასმენელი); 2. ქუჩაში ვიდექი (ადგილის გარემოება - შემასმენელი). მსგავსი მაგალითებია: ბევრი დრო; მთელი დღე; ცოტა ხანი...

ადგილის გამომხატველი მსგავსი კონსტრუქციები: „იმ ადგილას“; „ამ მხარეს“; „იმ მხარეს“...

ვითარების გამომხატველი: „ამ სახით“; „იმ რიგად“; „ასეთ პირობებში“... ყველა ეს შესიტყვება, მიუხედავად იმისა, რომ რამდენიმე სიტყვისგან შედგება, წინადადებაში ერთ წევრად აღიქმება და ერთიან სინტაქსურ ფუნქციას ასრულებს. ხშირად მათი ჩანაცვლება შეიძლება ერთი სიტყვით (მაგ., „ერთ დღეს“ – „ოდესღაც“, „ძველ დროს“ (ძველად); „ამ დროს (ამჟამად); „იმ დროს“ – „მაშინ“).

მსგავს შემთხვევებში: „გაკვეთილების დამთავრებამდე“ ან „დღის დამთავრებამდე“ წარმოადგენს ერთ წევრს - დროის გარემოებას. მიუხედავად იმისა, რომ ეს გამოთქმები შედგება სხვადასხვა სიტყვისგან (სახელი + სახელი), სინტაქსურად ისინი ერთ მთლიან წევრს ქმნიან. მაგალითად: „გაკვეთილების დამთავრებამდე ბიბლიოთეკაში ვისხედით“ - აქ „გაკვეთილების დამთავრებამდე“ არის ერთი წევრი და გამოხატავს დროის გარემოებას. მსგავსი კონსტრუქციის მაგალითებია: წლის დასრულებამდე; ზაფხულის დადგომამდე; კრების დაწყებამდე; მატარებლის ჩამოსვლამდე... ყველა ეს კონსტრუქცია წინადადებაში ერთ სინტაქსურ ერთეულს წარმოადგენს.